

فصل اول

کلیات

مقدمه:

هرچند پیشینه‌ی ادبیات کودک در ایران بنابر برخی پژوهش‌ها به حدود ۳۰۰۰ سال پیش می‌رسد، اما ادبیات کودک در معنای نهادینه‌ی آن عمری کمتر از ۲۰۰ سال دارد. ادبیات کودک در غرب نیز، در معنای امروزی آن عمری به درازای مدرنیزم دارد. در این فاصله -از تولد تا کنون- ادبیات کودک در غرب توانسته است به پیشرفت‌های چشمگیری، هم در خلق آثار برجسته برای کودکان و نوجوانان و هم در گسترش نقد و نظریه‌ی ویژه‌ی این گونه‌ی ادبی، نائل آید.

امروزه با توجه به پژوهش‌های فراوان موجود در زمینه‌ی تأثیر انواع گوناگون ادبیات بر جنبه‌های گوناگون رشد کودکان و نوجوانان -شناختی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی و شخصیتی- تردیدی در اهمیت موجودیت ادبیات کودک به عنوان عاملی تعیین کننده در تعلیم و تربیت مخاطبان خود باقی نمانده است. هر چند موجودیت این ادبیات در گرو ارزش‌های مستقل زیبایی‌شناسانه و ادبی آن است اما آن چه این ادبیات را از منظر نظام تعلیم و تربیت شایسته‌ی بررسی و سرمایه‌گذاری می‌سازد، ارزش‌های تربیتی آن است. به ویژه که یکی از راه‌های اصلی پرورش ذوق زیبایی‌شناسانه‌ی کودک نیز برقراری ارتباط عمیق او با ادبیات کودک است.

مشخصات کلی گرایش

۱. گروه: زبان و ادبیات فارسی (با همکاری گروه‌های مبانی تعلیم و تربیت، آموزش پیش‌دبستانی و دبستانی، زبان‌های خارجی، زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی)

۱.۱. گرایش: ادبیات کودک و نوجوان

۲.۱. دوره: کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

۳-۱. طول دوره: ۳۰ ماه یا پنج نیم‌سال تحصیلی

۴-۱. طول هر نیم‌سال: ۱۶ هفته تحصیلی

۵-۱. هر واحد درسی: ۱۶ ساعت در یک نیم‌سال

۶-۱. نظام: واحدی

۱-۷. تعداد کل واحدها: ۳۲ واحد نظری و عملی شامل:

ردیف	نوع دروس	تعداد واحد
۱	درس‌های اصلی	۲۴ واحد
۲	درس‌های اختیاری	۴ واحد
۳	پایان‌نامه	۴ واحد
جمع		۳۲ واحد

تعریف ادبیات کودک و نوجوان: منظور از ادبیات کودک و نوجوان در این بحث مجموعه‌ی آثار ادبی‌ای است که می‌توانند از طریق خواننده یا شنیده‌شدن با کودکان و نوجوانان ارتباط برقرار کنند. از دیدگاه طراحان برنامه‌ی حاضر هرگاه این عنوان را برای مجموعه‌ی دانش موجود در باره‌ی این ادبیات نیز به‌کاربریم آنگاه از معرفتی میان‌رشته‌ای سخن به میان می‌آوریم که حاصل گفت‌وگوی کلیه‌ی رشته‌هایی است که به نوعی با کودک، ادبیات و ادبیات کودک درگیرند. از همین رو نیز بوده است که طراحان، بر کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان تأکید کرده‌اند تا کارشناسان مختلف با گرایش‌های مختلف در دوره گرد هم آیند و هر یک با توجه به زاویه‌ی دید خود پرتوی بر موضوع افکنند و نقد و نظریه در این قلمرو را به پیش برند. کارشناسان ادبیات (فارسی و انگلیسی)، روانشناسی، تعلیم و تربیت، جامعه‌شناسی، زبان‌شناسی، حقوق، کتابداری، فلسفه، هنر، ... هر یک می‌توانند وارد دوره شوند و هر یک به فراخور بیاموزند و بیاموزانند.

ضرورت و اهمیت گرایش: واقعیت چنین است که ادبیات کودک در ایران، با آن شتابی که در غرب پیش رفته است به پیش نرفته. آثار آفریده‌شده برای کودکان و نوجوانان در کشور ما، هرچند گاه و بیگاه جوائز را در عرصه‌ی جهانی به خود اختصاص داده، هنوز نتوانسته است جایگاه شایسته‌ی خود را در این قلمرو بازابد. وضعیت نقد و نظریه‌ی ادبیات کودک از این نیز بسیار رشد نیافته تر است. شاید هیچ اثر بومی در زمینه‌ی نقد و نظریه را نتوان یافت که در بحث‌های نظری موجود در جهان به آن ارجاع شده باشد. به ندرت نیز می‌توان آثاری از پژوهشگران ایرانی یافت که توجه محافل ادبی و پژوهشی در حوزه‌ی ادبیات کودک جهان را به خود برانگیخته باشد.

از دیگر سو همان‌گونه که در اساسنامه‌ی مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز نیز آمده است رابطه‌ای ژرف و چندسویه میان کیفیت آثار آفریده شده برای کودکان و نقدهایی که درباره‌ی این آثار نوشته می‌شود وجود دارد. نقدها، نویسندگان آثار را به خود می‌آورند و ایشان را به آفرینش آثاری برجسته‌تر برمی‌انگیزند. هم‌چنین نقد می‌تواند با تغییر ذوق و سلیقه‌ی معلمان، مربیان، کتابداران و کلیه‌ی کسانی که در انتخاب و خرید کتاب برای کودکان نقشی دارند، بر انتخاب آنان مؤثر افتد و از این طریق آثاری با کیفیتی برتر در دسترس مخاطبان کم‌سال قرار گیرد.

اما نقد، بی‌نظریه به سامان نمی‌رسد. نقد خوب و مؤثر نیازمند نظریه‌ای بقاعده، مربوط و مؤثر است و از آنجا که نظریه نیز خود محصول پژوهش است تسلط صاحب‌نظران و منتقدان ادبیات کودک بر روش‌های پژوهش رکن اساسی حل رشد نیافتگی ادبیات کودک ایران است. روشمندی نیز بدیهی است که بی‌ورود دانشگاه به این عرصه راه به پیشرفت نمی‌گشاید. از همین رو نیز هست که لزوم دانشگاهی‌شدن ادبیات کودک در ایران هیچگاه به اندازه‌ی امروز احساس نشده است.

اهداف گرایش: به این ترتیب هدف گرایش پیشنهادی، تربیت معلمان، منتقدان، پژوهشگران و صاحب‌نظرانی است که هم با ارائه‌ی نقدهای روشمند و هم با آموزش ادبیات کودک در مقاطع دبستان، راهنمایی، دبیرستان و دانشگاه و کلیه‌ی مراکز آموزش عالی، امر پژوهش، نقد و آموزش ادبیات کودک را ارتقاء بخشند و از این راه زمینه را برای آفرینش آثاری با ارزشهای والای ادبی و تربیتی فراهم آورند.

دانش‌آموختگان این گرایش می‌توانند در مجله‌هایی که درباره‌ی ادبیات کودک و نوجوان منتشر می‌شوند، مجله‌هایی که برای کودکان و نوجوانان انتشار می‌یابند، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، صدا و سیما، آموزش و پرورش و دیگر مراکزی که به هر شکل تدریس ادبیات کودک را بر عهده دارند به کار گرفته شوند. از دیگر سو چنین دانش‌آموختگانی قادر خواهند بود با انجام پژوهش‌های روشمند، گسترده و ژرف زمینه‌های لازم برای شکل‌گیری نظریه‌ی بومی ادبیات کودک را در ایران فراهم آورند.

مجری گرایش: از آنجایی که مطابق با آیین‌نامه‌های موجود، برگزاری دوره‌های تکمیلی لزوماً به بخش خاصی سپرده می‌شود و معمولاً نیز دوره‌های ارشد و دکتری ادبیات کودک در کشورهای مورد بررسی بر عهده‌ی بخش‌های زبان و ادبیات ملی این کشورها بوده است پیشنهاد می‌شود که در کشور ما نیز این وظیفه بر عهده‌ی بخش‌های ادبیات فارسی گذاشته شود. ضرورت دیگری نیز که این امر را موجه می‌سازد این واقعیت است که در ایران ادبیات کودک بیش از جاهای دیگر از مادر خود - ادبیات ملی - جدا مانده است. در عین حال برنامه‌ی حاضر از ظرفیت لازم برای اجرا در سایر دانشکده‌ها و بخش‌ها را نیز برخوردار است.

ادامه‌ی تحصیل دانش‌آموختگان: زمینه‌ی ادامه‌ی تحصیل دانش‌آموختگان کارشناسی ارشد ادبیات کودک بجز دوره‌ی دکتری ادبیات کودک، در کلیه‌ی رشته‌های ادبیات، زبان‌شناسی، علوم تربیتی و روانشناسی فراهم خواهد بود.

کاربردهای گرایش در اجتماع

با توجه به مجموعه واحدهای تئوری و عملی که در برنامه‌ی درسی این گرایش گنجانده شده‌است و مهارت‌هایی که دانشجویان در طول دوره می‌آموزند، انتظار می‌رود دانش‌آموختگان در مراکز و نهادهای زیر، امور و مشاغل فرهنگی، ادبی، هنری، پژوهشی و آموزشی را بر عهده گیرند:

۱- وزارت آموزش و پرورش و سازمان‌ها و ادارات تابعه (در زمینه‌های آموزش ادبیات فارسی،

همکاری در تولید مجله‌های آموزشی، ویراستاری مکاتبات اداری و متون چاپی)

۲- وزارت فرهنگ و آموزش عالی و فن‌آوری و دانشگاه‌های کل کشور اعم از دولتی و غیر انتفاعی (در

زمینه‌های آموزش دروس ادبیات کودک و قصه‌گویی)

۳- کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

۴- سازمان بهزیستی (به‌ویژه برای آموزش شیوه‌های آموزش و به‌کارگیری ادبیات کودک در مراکز

پیش‌دبستانی و تولید کتب سودمند برای کودکان در این مراکز)

۵- سازمان صدا و سیما (به‌ویژه در گروه کودک و نوجوان)

۶- سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی کتاب‌های درسی

۷- مراکز تهیه، چاپ و انتشار مجلات و روزنامه‌های کشور (به‌ویژه مجلاتی که برای کودکان و نوجوانان منتشر می‌شود و همچنین مجلاتی که در باره‌ی ادبیات کودک و نوجوان منتشر می‌شود)

۸- بنگاه‌های دولتی و خصوصی نشر کتاب برای کودکان و نوجوانان

۹- مراکز پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی

۱۰- مراکز پژوهشی فعال در زمینه‌ی ادبیات کودک اعم از دولتی و غیر انتفاعی

اصول و معیارهای برنامه

۱- این برنامه به گونه‌ای طراحی شده است که بخشی از مهم‌ترین نیازهای دانشجویان را پاسخ می‌دهد.

۲- این برنامه می‌کوشد موجب تقویت و حمایت از ادبیات کودک و نوجوان و گسترش آن در جامعه شود. برنامه به حفظ و تقویت رابطه‌ی دانشگاه و جامعه مقید است.

۳- اجرای این برنامه موجب پاسخگویی به یکی از عمده‌ترین خواست‌های جامعه‌ی ادبیات کودک ایران می‌شود.

۴- در اجرای برنامه از تخصص استادان رشته‌های زبان و ادبیات فارسی، روانشناسی، تعلیم و تربیت، زبان‌شناسی، جامعه‌شناسی، ادبیات انگلیسی، کتابداری و هنر بهره‌گیری می‌شود.

۵- تکیه‌ی برنامه بر ابعاد پژوهشی و افزایش جنبه‌های مهارتی و کاربردی در کنار مباحث نظری خواهد بود.

شرایط ورود

شرایط ورود به این دوره همان شرایط مربوط به ماده دوم فصل دوم آیین‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد ناپیوسته مصوب جلسه‌ی ۲۹۱ شورای عالی نشریه‌ی شماره‌ی ۱۳۴ (وزارت علوم و تحقیقات و فن‌آوری) است و علاوه بر آن داشتن علاقه‌ی کافی و زمینه‌های لازم بسیار مهم است. تبصره: دانشجویان خارجی می‌توانند به شرط دارا بودن شرایط بند ۲-۱۱ و گذراندن پیش‌نیاز و طی دوره‌ی آموزش زبان فارسی در یکی از مراکز معتبر وزارت علوم و تحقیقات و فناوری در این رشته شرکت کنند.

جدول مواد و ضرائب آزمون

ردیف	نوع درس‌ها	ضریب
۱	ادبیات کودک و نوجوان	۴
۲	نظم فارسی	۳
۳	نثر فارسی	۳
۴	کلیات	۳
۵	عربی	۲
۶	زبان انگلیسی	۲

فصل دوم

جدول برنامه‌ها و عنوان درس‌ها

جدول (۱): درس‌های پیش‌نیاز

دانشجویان معاف	تعداد ساعات	روش ارائه			تعداد واحد	عناوین درس‌ها	شماره درس
		کارگاهی	عملی	نظری			
کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی	۳۲	-	-	۲	۲	آیین نگارش و فنون ساده نویسی	۱
کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی	۳۲	-	-	۲	۲	انواع ادبی	۲
دانشجویان علوم تربیتی و روانشناسی	۳۲	-	-	۲	۲	روانشناسی کودکانی و نوجوانی	۳
کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی	۳۲	-	-	۲	۲	آشنایی با سیر تحول نثر فارسی	۴
کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی	۳۲	-	-	۲	۲	آشنایی با سیر تحول شعر فارسی	۵
	۱۶۰	-	-	۱۰	۱۰	مجموع	

جدول (۲): درس‌های اصلی

ملاحظات	تعداد ساعات	روش ارائه			تعداد واحد	عناوین درس‌ها	شماره درس
		کارگاهی	عملی	نظری			
	۳۲	-	-	۲	۲	زیبایی‌شناسی ادبیات کودک	۱
	۳۲	-	-	۲	۲	نقد و نظریه‌ی ادبیات کودک	۲
	۳۲	-	-	۲	۲	تاریخ ادبیات کودک و نوجوان در ایران	۳
	۳۲	-	-	۲	۲	تاریخ ادبیات کودک و نوجوان در جهان	۴
	۳۲	-	-	۲	۲	بازنویسی و بازآفرینی متون کهن فارسی برای کودکان	۵
	۳۲	-	-	۲	۲	ادبیات دینی کودک	۶
	۳۲	-	-	۲	۲	فلسفه‌ی کودکی	۷
	۳۲	-	-	۲	۲	زبان تخصصی	۸
	۳۲	-	-	۲	۲	کودک و تفکر خلاق	۹
	۳۲	-	-	۲	۲	کودک و ادبیات عامه	۱۰
	۳۲	-	-	۲	۲	روش تحقیق در ادبیات کودک و نوجوان	۱۱
	۳۲	-	-	۲	۲	جامعه‌شناسی دوران کودکی	۱۲
	۳۸۴	-	-	۲۴	۲۴	مجموع	

جدول (۳): درس‌های اختیاری

(به انضمام پایان‌نامه)

ملاحظات	تعداد ساعات	روش ارائه			تعداد واحد	عناوین درس‌ها	شماره درس
		کارگاهی	عملی	نظری			
	۳۲	-	-	۲	۲	ادبیات کودک و ترجمه	۱
	۳۲	-	-	۲	۲	سمینار در مسائل ادبیات کودک و نوجوان	۲
	۳۲	-	-	۲	۲	کودک و رسانه	۳
	۳۲	-	-	۲	۲	ادبیات کودک و نوجوان و تعلیم و تربیت	۴
	۳۲	-	-	۲	۲	ادبیات تطبیقی کودک و نوجوان	۵
	۳۲	-	-	۲	۲	کتاب‌آرایی برای کودک و نوجوان	۶
					۴	پایان‌نامه	۷

دانشجو از میان دروس اختیاری باید ۴ واحد انتخاب نماید.

فصل سوم

سر فصل‌ها و منابع